

סקר צומח ועופות בשקע הרצליה ("הבאסה")

סיכום ביניים

אביטל גזית, אלדד אלרון, שי לוי

המחלקה לזואולוגיה

הפקולטה למדעי החיים, אוניברסיטת תל-אביב

מוגש ליחידה לאיכות הסביבה - עיריית הרצליה

דצמבר 2005

תקציר

- בוצעו סקרי צומח ועופות ראשוניים באוגוסט ובנובמבר, בהתאמה. סקרים נוספים יבוצעו במהלך החורף והאביב.
- מבחינת צומח שטח הבאסה מופר מאד (חריש, עבודות עפר ואשפה), אך עדיין ניתן למצוא כתמים קטנים עם צומח בר אופייני לאזור.
- הצמחים האופייניים לבתי גידול לחים מופיעים גם בחלקים המופרים ולכן קיים לגביהם סיכוי רב ל"החלמה" (חלקית לפחות) אם לא תהיה בהם הפרעה נוספת.
- בתי הגידול הלחים עשירים במיני צמחים, חלקם נדירים ומיוחדים (לדוגמא, דמסון כוכבי וערבז משובל).
- על פי הסקר הנוכחי יחידות הנוף בהן הצמחים שמורים יותר הם השדות הצפוניים, תעלות המים וכן כתם קטן של צומח טבעי בקצה המערבי של הסוללה הדרומית (צמחים נדירים האופייניים לשקעים לחים!). כמו כן יש צמחית בר יפה בתעלה שבין שטח התכנית לנתיבי איילון.
- לעומת זאת, יחידות הנוף הפגועות ביותר הם אזור השדה הדרומי והסוללות שמפרידות בין היחידות.
- בסך-הכול נצפו בשטח הבאסה 30 מיני עופות. מרבית המינים (למעט בז מצוי וצוצלת), שייכים לסדרת ציפורי-שיר.
- המין הבעייתי והרגיש ביותר שנצפה בשטח הבאסה, הוא התפר, שנמצא בנסיגה מתמדת בכל החבל הים-תיכוני. נראה שהשטח גבולי מאוד מבחינת גודלו להחזיק קיבון של תפרים.
- צפוי שבהמשך החורף יתמלא שטח הבריכות במים ויתווספו מינים השייכים לסדרות אחרות, דוגמת אווזאים, חופמאים, רליתיים וחסידיאים (עופות מים).

תוכן עניינים

2	תקציר
3	תוכן עניינים
										סקר צומח - סיכום ביניים
4	א. מבוא
5	ב. שיטות
5	ג. יחידות הנוף בשטח הסקר
7	ד. בתי גידול
7	ה. מיני הצמחים שנמצאו בסקר
11	ו. מצב השטח מבחינת שמירה על בית הגידול הטבעי
										סקר עופות - סיכום ביניים
12	א. מבוא
12	ב. פירוט
15	ג. סיכום
16	נספח 1: רשימת המינים

סקר צומח - סיכום ביניים

הגר לשנר - מנהלת אוסף העשבייה, האוניברסיטה העברית

א. מבוא

במישור החוף של ארץ ישראל מתקיים צירוף ייחודי של תנאי סביבה בקנה מידה ארצי, אזורי ועולמי. בחבל ארץ זה יש מפגש של האקלים הים תיכוני (שהוא טיפוס אקלים נדיר בעולם ומאופיין בעונה לחה וקרירה [חורף] ועונה יבשה חמה וארוכה [קיץ]); קרקעות חוליות שמוצאן מדברי; ושטחי ביצה ונחלים איתנים רבים. בגלל תנאי הסביבה המיוחדים, יש באזור זה מינים נדירים ומיוחדים של צמחים. יש לציין כי כ-40% מכלל המינים האנדמיים (הייחודיים) של ארץ ישראל גדלים במישור החוף, בעוד שטחו של חבל ארץ זה מהווה רק כ-5% מכלל שטחה של המדינה. ידועים גם מינים נכחדים שגדלו באזור.

בשל לחצי הפיתוח בחבל ארץ צפוף אוכלוסין זה, בתי הגידול הטבעיים שלו הולכים ונעלמים במהירות, ועמם נעלמת הביטה המיוחדת שלהם. לדוגמה: **חומעת האירון** היא מין צמח הגדל רק במישור החוף ולא בשום מקום אחר בעולם. בעבר היו ידועות אוכלוסיות של צמח נדיר זה מאזור פרדס חנה ובנימינה ועד תל-אביב. כיום ידועה אוכלוסיה טבעית אחת בלבד של מין מיוחד זה, במדרון געש. גם השטחים של **תורמוס ארץ-ישראלי** שהוא מין אנדמי אך נפוץ, הולכים ומצטמצמים. השטח הנהדר של מין זה שהיה בחלק הדרומי של נהר מגן, ליד מרכז הטניס, נעלם לחלוטין. **גומא שרונה** ידוע כיום דווקא משולי עמק החולה (עינות נוטרה) ונעלם לגמרי ממישור החוף.

שטחי הביצה של מישור החוף נוקזו ונעלמו כמעט כליל, בשל המטרד שהוו לתושבי האזור. **גומא הפפירוס** שהיה נפוץ באזור בעבר, גדל כיום באזור רק בביצת זיתא שליד חדרה ובאזור מעינות הירקון. בשטחי הביצה ובשטחים סמוכים להם חיו צמחים ובעלי חיים רבים. לחלקם מחזור חיים מיוחד שבו הצמח יוצא מתרדמה בסוף החורף או תחילת האביב, עם העלייה בטמפרטורות, ונכנס שוב לתרדמה באמצע הקיץ כאשר הביצה מתייבשת.

לאור כל האמור לעיל, יש חשיבות עליונה בשמירה על שטחים טבעיים של מישור החוף, כדי שאוצרות הטבע של חבל ארץ זה לא יאבדו לנצח. בשקע הרצליה נשמרו עד היום בתי גידול טבעיים וטבעיים למחצה המאפשרים לקיים מהלך של שימור, תוך הצגה לקהל של נוף טבעי ייחודי זה.

ב. שיטות

סקר שדה בוטני ראשוני נערך ב-19 באוגוסט 2005, בשטחים של שקע הרצליה ("הבאסה" = הביצה) המיועדים להיות פארק עירוני. בסקר השתתפו פרופ' אביטל גזית (אוניברסיטת תל-אביב), שי לוי (אוניברסיטת תל אביב) והגר לשנר (האוניברסיטה העברית). תחום הסקר משתרע בין שדרת שבעת הכוכבים מדרום, כביש מרכזי הספורט ממזרח, כביש כפר שמריהו מצפון ונתיבי איילון ממערב.

במסגרת הסקר הגדרנו ואפיינו את יחידות הצומח שבתחום הסקר ועשינו רשימות של המינים הגדלים בכל יחידה. מכיוון שהסקר נערך בשיא עונת הקיץ (19 באוגוסט), חלק גדול ממיני הצמחים שגדלים במקום - צמחים אופייניים לבתי הגידול אותם סקרנו והידועים מן האזור - לא נראו כלל, שכן הם נעלמים כליל בעונה זו. מדובר בעיקר בצמחים החד-שנתיים. הסקר נותן תמונה עדכנית על מצב הצומח והצמחייה בשקע הרצליה. על מנת להשלים את התמונה, מומלץ לחזור ולסקור את השטח עוד פעמיים במשך השנה הקרובה - באמצע החורף (ינואר-פברואר) ובסוף האביב (אפריל-מאי).

ג. יחידות הנוף בשטח הסקר

את השטח שנסקר חילקנו ליחידות נוף על פי תיחום גיאוגרפי, אופי הצומח בשטח ושימושי הקרקע בעבר ובהווה. היחידות אותן הגדרנו הן כדלקמן (החלוקה מדרום לצפון):

1. שדה בור מדרום לתעלת הניקוז הדרומית

שטח זה מיועד לפיתוח ועיצוב במסגרת הפארק המתוכנן. השטח מתאפיין בצמחייה של שדות ושל בתי-גידול מופרים (צדי דרך, מזבלות). בשטח נצפו גם מינים האופייניים לבתי לחים, אך אלה לא שולטים במרבית השטח. בולט כתם בשליטה של **אגמון ימי**. בשדה זה איתרנו 16 מיני צמחים. נ.צ. מרכזי של היחידה 133220/174740.

2. תעלת ניקוז דרומית

התעלה מוסדרת ומבוטנת בחלקה המזרחי. בחלקה המערבי היא מוסדרת אך לא מבוטנת. בתעלה ובגדותיה צמחייה אופיינית לבתי גידול לחים של מים עם % מליחות לא גבוה וזרימה איטית. יש לציין מיעוט של צמחים האופייניים לבתי גידול מופרים. לאורך התעלה איתרנו 15 מיני צמחים, חלקם נמצאו רק לאורך תעלה זו.

3. שדה מצפון לתעלת הניקוז הדרומית

חלקו המערבי של השדה הוא שדה בור עם הרבה אשפה וצמחית שדות ובתי גדול מופרים. מופיעים בו גם מינים של בתי גידול לחים, אך אלה אינם שולטים. בחלקו המזרחים שקע נטוע באיקליפטוסים, בשליטה מוחלטת של **אגמון ימי**. בשדה זה נרשמו יותר מ-40 מיני צמחים. נצ"מ של היחידה (כתם האגמון) 133312/175001.

4. סוללת עפר דרומית

סוללה ברוחב של כ-50 מ', ובגובה של כ-5 מ', שנוצרה מגיבוב של עפר ופסולת מסוגים מקורות שונים. הסוללה מגיעה עד הגדר שתוחמת את השטח ממערב (הגדר של נתיבי אילון). לא סקרנו את הסוללה. שולי הסוללה בשליטה של צמחי באשה ופליטי תרבות דוגמת **גדילן מצוי**, **קיקיון מצוי** ו**שיטה מכחילה**.

בקצה המערבי של הסוללה (בין הסוללה לגדר) יש כתם קטן (10X15 מ') של אחו לח שלא עבר הפרעה קיצונית דוגמת חריש או שפיכה של פסולת. בכתם זה שליטה של מיני צמחים של בתי גדול לחים דוגמת **דמסון כוכבני**, **עטיינית קצרה** ו**ערבז משובל**. יש חשיבות רבה לשמור על הכתם הזה מפגיעה נוספת בהיותו נציג אופייני של אחו לח המתייבש בסוף הקיץ. בתי גידול מטיפוס זה כמעט ונעלמו כליל מהשרון. כתם זה נמצא בנ.צ. 133245/175066.

5. שדה מרכזי (השדה החרוש)

השדה נחרש לא מכבר. בשדה שליטה של צמחי שדות דוגמת ינבוט השדה. בשולי השדה, באזור המגע עם הסוללות, יש ריכוזים של צמחי באשה דוגמת **גדילן מצוי**. בחלק המערבי של השדה מתרבים והולכים צמחים של בתי גידול לחים דוגמת **נענת הכדורים** ו**דמסון כוכבני**. בשדה זה נרשמו 48 מיני צמחים. נצ"מ של היחידה 133533/175120.

6. סוללת עפר צפונית

סוללה ברוחב של כ-80 מ' ובגובה של עד 8 מ', שנוצרה מגיבוב של עפר ופסולת מסוגים מקורות שונים. הסוללה מגיעה מהקצה המזרחי של השטח (כביש מרכזי הספורט) עד כשני שלישי מהשטח מערבה. בשליש המערבי שדה בור. לא סקרנו את הסוללה. שולי הסוללה בשליטה של צמחי באשה ופליטי תרבות דוגמת **גדילן מצוי**, **קיקיון מצוי** ו**שיטה מכחילה**. בשוליים המערביים קבוצות גדולות של קנה ועבקנה המעידים על מי תהום גבוהים יציבים.

7. שדה בין סוללה צפונית לתעלת ניקוז צפונית

שדה מוצף בחורף בשליטה של ינבוט השדה בחלקו המערבי, ואגמון ימי בכתם שליטה גדול במרכז השטח. כמו כן נמצאו כתמים בשליטה של **פספולון דו-טורי**. בשטח היו הרבה מיני צמחים של בתי גידול לחים כולל מינים נדירים יחסית (**דמסון כוכבני**, 3 מינים של הסוג **עטיינית**). חלק מהשטח

מופר מאד וחלקים אחרים שלו נראים שמורים יחסית. בשדה זה נמצאו 26 מיני צמחים. נצ"מ של יחידה זו 133640/175380.

8. תעלת ניקוז צפונית

מים נמצאים רק בחלקה המזרחי של התעלה. בתוך המים עדשת-מים קטנה וסוף מצוי. לאורך התעלה נטועים עצי איקליפטוס רבים. על הגדות בעיקר צמחים של בתי גידול מופרים דוגמת גדילן מצוי וחרדל השדה. התעלה לא נסקרה לכל אורכה.

9. שדה צפוני

מבחינת הצמחייה דומה מאד ליחידה 7 ומהווה בעצם את המשכה, עם מספר גדול יותר של מיני צמחים האופייניים לבתי גידול לחים. בשדה זה נמצאו 31 מיני צמחים. נצ"מ של יחידה זו 133510/175520.

בתעלה שמפרידה בין שטח הסקר לנתיבי אילון שולטים צמחים של בתי גידול לחים. תעלה זו אמנם אינה חלק מתחום הסקר, אך היא מהווה המשכו מבחינה בוטנית.

ד. בתי הגידול

הצומח בשטח הסקר מורכב מפסיפס של בתי הגידול הטיפוסיים של עמקי האבוס במישור החוף. בתי הגידול העיקריים הם כדלקמן:

1. **תעלות מים** - בתעלות יש מים במהלך כל השנה, בחלקם זורמים ובחלקם עומדים. כל התעלות בתחום הסקר הן תעלות ניקוז מלאכותיות, אם כי התעלה הדרומית החא בחלקה קטע מוסדר של נחל הרצליה.
2. **שקעים לחים** - שטחים אלה מוצפים במהלך העונה הגשומה. בקיץ הם מתייבשים והולכים, אך לחות רבה נשמרת בקרקע בעומק לא גדול. השקעים נמצאים בלבן של יחידות הנוף ובשוליים המערביים, ליד התעלה של כביש נתיבי איילון.
3. **שדות** - השדות מעובדים באופן לא סדיר. כל שטחי השדה שנסקרו אינם מושקים.
4. **שטחים מוברים** - שטחים אלה היו שדות בעבר, אך ננטשו וכיום יש בהם צמחית בר.
5. **שטחים מופרים** - שטחים בהם יש שימוש שאינו חקלאי, לדוגמה שטחים לפריקת אשפה, סוללות עפר, או שטחי חניה שאינם מרוצפים. בשטחים כאלה יש פגיעה חריפה בצומח הטבעי.

ה. מיני הצמחים שנמצאו בסקר

מיני הצמחים שנמצאו בשטח מפורטים בטבלאות Excel המצורפות לפי היחידות בהן הם נמצאו. לכל מין נרשם גם מצב פנולוגי, בית-גידול אופייני וערך נדירות. ערכי הנדירות לפי המגדיר לצמחי בר בארץ ישראל (פיינברון-דותן ודנין, 1991).

מקרא לטבלאות:

<u>נדירות</u>	<u>בית-גידול אופייני של המין</u>
CC - נפוץ ביותר	D - בתי-גידול מופרים
C - נפוץ	F - שדות
A - מצוי	B - בתות ים-תיכוניות
R - נדיר	W - לח
RR - נדיר מאד	S - לח ומלוח

פנולוגיה של פרי או פרח

- 0 - אין
- 1 - ניצנים
- 2 - התחלה
- 3 - אמצע
- 4 - סוף
- 5 - יבש

בל"מז = מין בלתי מזהה (הסוג בלבד זוהה)

להלן נתאר מספר צמחים אופייניים ו/או מיוחדים שנמצאו במהלך הסקר. הצמחים ערוכים לפי בתי גידול:

תעלות מים:

עדשת מים קטנה - מין זה מאפיין בתי גידול של מים מתוקים עם זרימה מעטה. זהו צמח זעיר הצף על פני המים ויוצר במקרים רבים "שטיח רציף". הצמח רגיש לזיהומים והוא אינדיקטור טוב לאיכות המים. הוא אינו גדל כלל במים בעלי רמת חמצון נמוכה. למינים השונים של עדשת מים יש שימושים רבים - טיהור מי שופכין בשלבי טיהור מתקדמים; נוי; מאכל ("Greenies") (תמונה מס' 164)

סוף מצוי - צמח יפה זה שעליו דמויי סיף (ומכאן שמו) גדל בשולי נחלים ותעלות, על מים מתוקים. הוא משמש גם כצמח נוי (תמונה מס' 220)

הרדוף הנחלים - מין זה אינו ידוע בארץ בבר מדרום לנחל דליה, אך הוא צמח נוי נפוץ ביותר, בייחוד בגינון של צידי דרך. כאן הוא ספק שתול, ספק פליט תרבות. הרדופים רבים שתולים לאורך הכביש שממזרח לשטח הסקר (תמונה מס' 170)

עבקנה שכיח - מין זה של קנה הוא אחד משני המינים הנפוצים בארץ בבתי גידול לחים. בית הגידול האופייני לו הם תידי נחלים, מדן ועד אילת. למין זה יש ערך כלכלי שכן הוא משמש לייצור של סכך ומחצלות וכן (במידה מוגבלת) כצמח נוי (תמונה מס' 34 או 267 או 205)

שקעים לחים: בבית גידול זה מצאנו את המספר הגדול ביותר של מינים מיוחדים ונדירים. **אגמון ימי** - זהו צמח של שקעים לחים, בריכות עונתיות וביצות. הוא יוצר משטחים צפופים ביותר ובעבר כיסה שטחים נרחבים של ביצות השרון. כיום, בשל הניקוז והעלמות הביצות, הוא הולך ונעלם (תמונה מס' 122)

דמסון כוכבי - זהו צמח זעיר ובעל פרח יפהפה הפורח באביב המאוחר/תחילת הקיץ. הוא נפוץ בכתמים ויוצר כתמי פריחה יפים. בעונת הסקר הוא היה יבש. צמח זה שהיה נפוץ למד בעבר הוא כיום מין **נדיר** ופגיע (תמונה 96)

חומעה מסולסלת - זהו צמח בעל תפרחת גבוהה המתייבשת ומשמשת לענפי קישוט. מין חומעה זה הגדל בקרקעות לחות, שולי נחלים ושולי שדות מושקים, מצוי אך אינו נפוץ. מהעלים מבשלים תבשיל דמוי תרד (תמונה מס' 36)

לחך גדול - צמח נדיר זה שומר על ירקות רעננה גם בסוף הקיץ. הוא אופייני לביצות ולגדות נחלים. מהזרעים של מיני הסוג לחך מפיקי תרופה לעצירות (תמונה מס' 198).

נענת הכדורים - אחת משלושת המינים של נענה הגדלים בר בארץ. מין זה שהיה נפוץ בעבר, הפך לנדיר בשל הכחדת בית הגידול שלו. זה הוא צמח תה מעולה ויכול לשמש גם כצמח נוי. הוא מוגבל לקרקעות לחות בשוליים של מקווי מים (תמונה מס' 200 או 190)

עטיינית - בסקר מצאנו 3 מינים מסוג זה. הסוג עטיינית ממשפחת הדגניים מוגבל לקרקעות לחות בלבד והוא מיוחד לאגן הים התיכון. המינים בסוג גדלים במערב. חלקם נפוצים וחלקם נדירים ואף נדירים מאד. הם אופייניים לקרקע שלא עברה הפרעה (תמונה 88)

ערבז משובל - מין **נדיב** ויפה פרחים הפורח בראשית הקיץ. אופייני לבתי גידול לחים במישור החוף (תמונה מס' 85)

פרעושיית סיצילית - למרות השם ה"לא יפה", זה הוא צמח יפה ממשפחת המורכבים. מין זה היה בסוף הפריחה במועד הסקר. לעלים שלו יש ריח נעים דמוי אפרסק והוא משמש להכנה של תה צמחים (תמונה מס' 54).

שדות: בבית גידול זה יש מעט מינים של צמחי בר בשל ההפרעה התדירה.

לשישית מקומטת - הסוג לשישית אופייני לשולי שדות של תבואות קיץ. כאן נמצא בשדה שנחרש לפני זמן קצר. המין הזה הוא **נדיב** ויש דיווחים מעטים ביותר על המצאו באזור. עד הסקר הזה היה חשד כי הוא נכחד באזור כבר בשנות ה-60 של המאה ה-20 (תמונה מס' 95).

קיקסית הקנוקנות - עוד צמח נדיר של שולי שדות. הקיקסיה גדלה גם בקרקעות לחות בשולי מעיינות ונחלים. היא פורחת בקיץ בצהוב (תמונה מס' 118).

שדות מוברים:

ינבוט השדה - בן-שיח האופייני לשדות נטושים ושולי שדות בקרקע עמוקה. שורשיו המעמיקים מהווים מטרד קשה לעיבודים החקלאיים (תמונה מס' 252).

חוח עקוד - מין של קוז' יפה פרח, הפורח בצהוב באביב המאוחר (תמונה מס' 38).

חסת המצפן - צמח בר נפוץ ביותר, גם בצידי דרך. למין זה חשיבות רבה שכן זה הוא מין המוצא של החסה התרבותית (תמונה מס' 51).

שיבולת-שועל נפוצה - עוד מין בר נפוץ שחשיבותו העיקרית היא בהיותו מין המוצא של צמח תרבות חשוב. מין זה שייך למשפחת הדגניים.

בתי גידול מופרים:

קיקיון מצוי - ספק, עץ ספק עשב, מין זה אופייני לשטחים מופרים, ריכוזי אשפה וצידי תעלות ניקוז. הוא גדל מהר לגובה של עד 3 מ' ובולט בקיץ בעלים הירוקים שלו. כל חלקי הצמח רעילים ביותר. מהזרעים שלו מפיקים שמן קיק ששימש בעבר כסם משלשל, וכיום יש לו ביקוש תעשייתי כשמן סיכה למכונות שחלקיהן נעים במהירות גבוהה (תמונה מס' 131 או 23)

פלפולון דמוי-אלה - זהו הוא עץ ממוצא אמריקני שהובא לארץ לשמש כעץ נוי והפך לפליט תרבות ועתים אף "פגע רע". לעלים שלו יש ריח חריף אך נעים והוא מופץ על ידי ציפורים. הוא הולך ומתפשט בארץ (תמונה מס' 139)

חרדל לבן - מין בר של חרדל שהוא נפוץ ביותר בכל חלקי הארץ ובבתי גידול שונים שהמשותף להם הוא היותם מופרים. לכל חלקי הצמח יש טעם חרדל. באביב משתמשים בעלים ובגבעולים הירוקים כירק טרי לסלט או בבישול. הזרעים היבשים משמשים כתבלין וכן יש לו שימוש רב ברפואה העממית באזורנו.

ו. מצב השטח מבחינת שמירה על בית הגידול הטבעי

כל השטח אותו סקרנו מופר מאד. חלקו חרוש, בחלקים אחרים יש עבודות עפר ואשפה רבה ערומה בחלקים נרחבים. עם זאת, יש בו פה ושם כתמים קטנים עם צומח בר שכמעט ואינו מופר, בהם גדלים צמחי הבר האופייניים לאזור. הצמחים האופייניים לשקעים לחים מופיעים גם בחלקים המופרים ביותר ולכן אנו רואים סיכוי רב ל"החלמה" (חלקית לפחות) של השטח אם לא תהיה בו הפרעה נוספת.

בית הגידול בו מידת ההפרעה היא הקטנה ביותר הם השקעים הלחים. נראה כי הסיבה העיקרית לכך היא כי שטחים אלה אינם ניתנים לעיבוד חקלאי מחד גיסא, ואינם נוחים לבניה. שטחים אלה הם עשירים במיני צמחים, חלקם נדירים ומיוחדים.

לפי הנראה מהסקר שערכנו, יחידות הנוף בהן הצמחים שמורים יותר (ולכן גם הן בעלות פוטנציאל ההתחדשות הטוב יותר) הם השדות הצפוניים, תעלות המים וכן כתם קטן של צומח טבעי בקצה המערבי של הסוללה הדרומית. בכתם זה יש ריכוז גדול במיוחד של צמחים נדירים האופייניים לשקעים לחים, ולכן יש לשים דגש מיוחד על שימורו. כמו כן יש צמחית בר יפה בתעלה שבין שטח התכנית לנתיבי איילון. בתעלה זו יש מיני בר רבים והיא נושקת ישירות לשטח התכנית. אזור השדה הדרומי לעומת זאת פגוע ביותר וכן פגועות מאד הסוללות שמפרידות בין היחידות.

ייתכן כי תמונת המצב העולה מן הסקר תשתנה במידת מה לאחר שיערכו הסקרים המשלימים, בחורף ובאביב, וייוסף מידע על צמחים בני חלוף שלא נתן היה לזהותם במהלך הסקר הראשון.

סקר עופות - סיכום ביניים

אסף מירוז - מדור צפרות, החברה להגנת הטבע

א. מבוא

זהו סיכום ביניים קצר, לאחר יום תצפית אחד בלבד בשטח הבאסה בהרצליה, המיועד להפוך לפארק עירוני. הסיכום מביא את רשימת המינים שנצפו ב-5 בנובמבר 2005, מספר הפרטים שנצפו, וכן מעט רקע לגבי כל מין, מידת שכיחותו בארץ ומידע נוסף שעשוי לעניין. יצוין שמדובר בתצפית ראשונה בלבד, שבוצעה בזמן שברירת החורף הייתה עדיין יבשה לגמרי, ואין ספק שבימי התצפית שיבוצעו בהמשך החורף ובאביב ירשמו מינים נוספים ויתברר המעמד שלהם בשטח - מי מהם מקנן ומי עובר אורח וכו'. רשימת המינים מצורפת בטבלה בסוף המסמך.

ב. פירוט

Falco tinnunculus בז מצוי

שני זוגות נצפו בשטח הבאסה. להערכתי, זוהי צפיפות הפרטים המרבית האפשרית בשטח בגודל כזה. הבזים מנצלים את עצי האייקליפטוס והשיטה המכחילה וכן את עמודי התאורה והחשמל שסביב הבאסה לעמידה ולתצפית. נראה שעמדות התצפית הללו, שהן מלאכותיות, מאפשרות לבזים לשהות יותר זמן בבית גידול שבמקורו היה שטוח, וכך גדל לחץ הצייד שלהם על בית הגידול.

Streptoplia senegalensis צוצלת

שני פרטים. ציפור נפוצה ביותר בכל רחבי הארץ. זהו מין פולש שהתאזרח בארץ במהלך המאה ה-19.

Psittacula krameri דררה

נצפו 10 פרטים. מין תוכי פליט תרבות שמוצאו ממזרח אסיה. התרבה מאוד בעשור האחרון, בעיקר במרכז הארץ.

Galerida cristata עפרוני מצויץ

נצפו 6 פרטים. זהו יציב מצוי למדי, בכל רחבי הארץ. במישור החוף נמצא במגמת התמעטות עקב צמצום שדות הבור.

Alauda arvensis זרעית השדה

נצפו 3 פרטים. מין של עפרוני, חורף וחולף שכיח בכל הארץ. מספר פרטים נצפו אגב נדידה דרומה.

Hirundo rustica סנונית רפתות

חולף, חורף ומקנן מצוי בחבל הים תיכוני. כ- 50 פרטים נצפו בציד מעל השטח. שטח הבאסה אינו מתאים לקינון סנוניות, אך עשויה להיות לו חשיבות עבורן לצרכי שחור מזון אגב נדידה וחריפה, או כשהן מקננות בישובים הסמוכים.

Anthus sp. פיפיון מים, פיפיון אדום-גרון, פיפיון שדות

הפיפיונים הם מינים של ציפורי שיר, קרובים לנחליאלים וניזונים בחרקים. שלושת המינים שנצפו הם חורפים וחולפים שכיחים. המספרים שנצפו (2-12 פרטים מכל מין), הם סבירים בהתחשב בגודל השטח.

Motacilla sp. נחליאלי לבן, נחליאלי זנבתן

שני מינים של נחליאלי, שניהם חולפים וחורפים שכיחים. נצפו בצפיפות גבוהה יחסית בשטח הבאסה (2-10 פרטים).

pycnonotus barbatus בולבול

יציב שכיח בכל הארץ.

Erithacus rubecula אדום חזה

נצפה פרט אחד. חורף שכיח בכל הארץ.

Luscinia svecica כחול חזה

חורף וחולף שכיח. נצפו 4 פרטים.

Saxicola torquata דוחל שחור-גרון

נצפו 15 פרטים. חורף וחולף שכיח, מספר הפרטים שנצפה הוא גבוה.

Turdus philomelos קיכלי רונן

נצפו שני פרטים. זהו חולף וחורף שכיח למדי.

Turdus merula שחרור

נצפה פרט בודד. זהו יציב מצוי בכל הארץ.

Prinia gracilis פשוט

נצפו 15 פרטים. זהו יציב שכיח בכל הארץ.

Cisticola juncidis תפר

נצפו 4 פרטים. זהו מין של סבכי הקרוב לפשוש. יציב שכיח למדי בחבל הים תיכוני, אך במגמת התמעטות מהירה במישור החוף. זהו מספר גבוה יחסית של פרטים, באזור שבו תפוצת התפר מקוטעת מאוד.

Phylloscopus collybita עלוית חורף

נצפו 25 פרטים. זהו מין סבכי, חורף וחולף שכיח בארץ. זהו מספר גבוה יחסית למין שאינו מתלהק וכנראה שמדובר היה בגל נדידה.

Parus major ירגזי מצוי

נצפו 10 פרטים. זהו יציב שכיח בכל הארץ.

Nectarinia osea צופית

נצפו 2 פרטים. זהו יציב שכיח, במגמת עלייה עקב התפשטות צמחיית נוי.

Corvus corone עורב אפור

נצפו 30 פרטים. צפיפות המין באזור זה גבוהה מאוד, בגלל השפעות אדם. העורבים הם אוכלי-כל ומהווים איום עבור כל בעלי החיים שבשטח, דוגמת זוחלים ודוחיים וכן ציפורים דוגרות-קרקע, כגון עפרוני מצויץ.

Passer domesticus דרוז בית

נצפו 20 פרטים. יציב שכיח בכל הארץ.

Passer hispaniolensis דרוז ספרדי

נצפו 12 פרטים במעוף נדידה דרומה. זהו חולף וחורף שכיח, וגם יציב ומקנן במספרים קטנים.

Fringilla coelebs פרוש מצוי

נצפו 5 פרטים. חולף וחורף שכיח ביותר בכל הארץ.

Carduelis carduelis חוחית

נצפו 8 פרטים. יציב מצוי בכל הארץ, במגמת ירידה.

Carduelis chloris ירקון

נצפו 10 פרטים. זהו יציב וחורף מצוי.

Carduelis spinus חורפי

נצפה פרט אחד. זהו מין של פרוש הקרוב לחוחית. חורף מצוי למדי.

מאינה מצויה *Acridotheres tristis*

נצפו שני פרטים. זהו מין פולש פליט-תרבות שהתרבה מאוד במרכז הארץ בעשור האחרון.

ג. סיכום

בסך-הכול נצפו בשטח הבאסה 30 מיני עופות. מרבית המינים (למעט בז מצוי וצוצלת), שייכים לסדרת ציפורי-שיר (Passeriformes). צפוי שבהמשך החורף יתמלא שטח השלוליות במים ויתווספו מינים שייכים לסדרות אחרות, דוגמת אווזאים, חופמאים, רליתיים וחסידאים (עופות מים). 12 מהמינים שנצפו מוגדרים כאוכלי-חרקים, והיתר אוכלי-כל או אוכלי זרעים. יצוין שפעולות ממשקיות כנגד יתושים, דוגמת אלה שמבוצעות בשלוליות סמוכות בשטח הרצליה, עשויות לפגוע קשה באוכלוסיה העשירה יחסית של המינים אוכלי החרקים.

המין הבעייתי והרגיש ביותר שנצפה בשטח הבאסה, והוא גם ככל הנראה מקנן בה, הוא התפר, שנמצא בנסיגה מתמדת בכל החבל הים-תיכוני. להערכתי, השטח הוא גבולי מאוד מבחינת גודלו להחזיק קינון של תפרים, וכל צמצום של שטח הבור הפתוח עשוי לגרום להיעלמותם ממנו.

נספח 1: רשימת המינים

שם המין	מספר פרטים	הערות
בז מצוי	4	שני זוגות, עומדים על עמודי תאורה לאורך הכביש
צוצלת	2	
דררה	10	עפו מעל
עפרוני מצויץ	6	בחלק הצפוני
זרעית	3	במעוף דרומה
סנונית רפתות	50	בציד מעל השטח
פיפיון מים	8	
פיפיון שדות	12	
פיפיון אדום-גרון	2	
נחליאלי לבן	10	
נחליאלי זנבתן	2	
בולבול	10	
אדום חזה	1	
כחול חזה	4	
דוחל שחור-גרון	15	
קיכלי רונן	2	
שחרור	1	
פשוש	15	צפיפות גבוהה
תפר	4	
עלווית חורף	25	
ירגזי מצוי	10	
צופית	2	
עורב אפור	30	
דרור בית	20	
דרור ספרדי	12	בתעופה דרומה
פרוש מצוי	5	
חוחית	8	
ירקון	10	
חורפי	1	
מאיינה מצויה	2	בתעופה מעל